

Dick A. van Ruler

trammelang in de tempel van dionysus

Het wereldraadsel is in feite toch niet zo eenvoudig als we dachten in het verhaal over Wageningen (tweede ronde): de organici vormen zeer bepaald niet één school, maar worden gekenmerkt door verzuiling naar goed Nederlands voorbeeld. Aangezien dit voorlopig niet gepaard gaat met wederzijdse verkettering, nemen wij de taak op ons om voor stokebrandje te spelen, zodat de vlam wellicht alsnog in de pan wil slaan.

Tot verzuiling kan men concluderen op grond van het artikel 'Het organische in architectuur en stedebeouw' van Ton Alberts in De Architect 9/1978. De auteur stelt vast dat wij aan het begin staan

'van een nieuwe periode in de cultuurgeschiedenis en de organische architectuur is dan ook zojuist uit het niet aanwezig zijn tevoorschijn getreden en in het stadium 2, de geboorte, aangekomen'.

■ gulden snede

De passieve cultuur stapt uit het schemerduister van het verleden; de boring kijkt met knikkende knieën, natriënd van de bevalling, om zich heen en zoekt nu onmiddellijk steun. Bij een systeem. De organische architectuur is geen natte vinger-werk, maar er zit een vaste methode in, volgens Alberts:

'Alle groeiprocessen, of die nu een plant, een kind, een hoeveelheid kennis of een kapitaal betreffen, voltrekken zich volgens deze zelfde structuur. In hoeverre de gulden snede-verhouding, die in vroeger eeuwen altijd zo'n belangrijke rol heeft gespeeld in de kunsten, straks tot haar eigenlijke grootsheid zal kunnen uitgroeien in de organische kunsten, laat ik graag aan de toekomst over, maar voor mij staat wel vast dat zij een integrerend onderdeel ervan zal zijn'.

Voor Alberts staat het vast, maar hij vertelt niet een gecanoniseerd evangelie van de organici. Het toeval wil nl dat Plans hof-organicus Louis Le Roy in Plan 1/1977 (blz 34) juist een paar klappen heeft uitgedeeld in de richting van de theologen der goddelijke snede en zich beroept op het voor statistici en andere meetkundigen onverteerbare verschijnsel van het Toeval. De materie is amorf van structuur, aldus Le Roy, en

'gaat de mens de materie ordenen dan zal bij opmeting van het eindresultaat zeker blijken dat de getalsmatige mathematische benadering van Fra Luca Pacioli (Divina Proportione, 1509) met enige goede wil zich ook nu in de goddelijke proporties van het eindproduct laat herontdekken'.

't Is maar net op welke plaats je je passer neerzet... Le Roy noemt het 'fout om getalsverhoudingen die een relatie aangeven tussen lineaire, statische eenheden, van toepassing te verklaren voor relatiepatronen tussen driedimensionale, dynamische eenheden'. Interessant is in dit verband een laboratoriumproef van Borissavlievitch in 1958: een aantal proefpersonen wordt gevraagd uit tien verschillende rechthoeken dat exemplaar aan te wijzen, dat aan hun persoonlijke smaak voldoet. Ongeveer 35% wijst de rechthoek aan waarvan de verhoudingen van lengte en breedte overeenkomen met de getalsverhoudingen die ten grondslag liggen aan de sectio divina. 65% goddelozen blijken derhalve over een ander maatgevoel te beschikken. Als Alberts nu (in navolging van de door Le Roy genoemde Paturi) beweert dat planten voor wat

betreft hun bouwplan de voorkeur (?) geven aan exact dezelfde verhouding van de sectio divina

'dan wordt het toch wel onvermijdelijk de vraag te stellen waarom niet alle mensen, zonder uitzondering, de ideale rechthoek aanwijzen, die Borissavlievitch had weten te verschuilen tussen negen soortgenoten van duidelijk minder alloo'.

Goed, ruzie dus eigenlijk tussen organici in de tempel van Dionysus. Maar het lijkt niet bevredigend dit slechts te constateren en vervolgens met een overmaat aan tolerantie over te gaan tot de orde van de dag. Zo'n geloof ('het staat voor mij wel vast') van Alberts is natuurlijk heel aardig, maar wij hebben toch de indruk dat godsdienstvrijheid zelfs in Nederland zijn grenzen heeft of moet hebben wanneer anderen aannemelijk maken dat deze god van de snede niet bestaat. Juist omdat Le Roy de snedelogen al in 1977 in Plan het mes op de keel heeft gezet, had Alberts het in De Architect anderhalf jaar later niet mogen laten bij een positieve geloofsuitspraak.¹

Alberts sluit zijn bijdrage af met de volgende uitspraak:

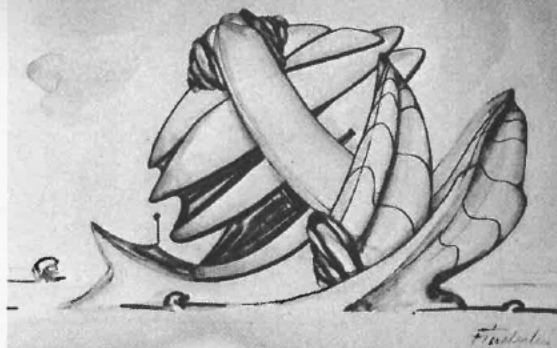
'Dat het uitwisselen van gedachten, die kunnen leiden tot bewustwording, in de laatste jaren steeds meer voorkomt, is voor deze wijze van vormgeving van het grootste belang'.

Een dergelijke tekst is in het licht van het voorgaande niet buitengewoon geloofwaardig meer.

■ permanente educatie

De redactie van De Architect belde ons op na lezing van de beschouwing 'Education Permanente' in Plan 8/1978. Men begreep 't wel maar vond het jammer dat een confrontatie op dit niveau had plaatsgevonden. Dat waren wij eens, want dezerzijds is in 'Education Permanente' enkele malen gemeld, dat het ging om keukenverhalen, die we de lezer liever niet hadden voorgelegd. Maar helaas, -we moesten wel... Beide redacties spraken derhalve de hoop uit dat een volgende schriftelijke ontmoeting op een ander niveau tot stand zou komen. De telefoon was nog niet koud of De Architect 9/1978 viel op ons bureau met het meest levendige bewijs dat de redactie van dat blad zich eclectisch (verslaggeverig) opstelt en discussie uit de weg gaat. Want laten we wel wezen: je kunt niet alleen Alberts euvel duiden dat hij doet alsof z'n neus bloedt en door (bv) Le Roy toegeworpen handschoen laat liggen op de inmiddels bebloede bodem. De redactie van De Architect, die geacht moet worden op de hoogte te zijn

¹ van nu af zal men van ons niet horen dat positivisten helemaal nooit iets nuttigs zouden kunnen doen. Blijkens de proef van Borissavlievitch kunnen zij bv sectarisme, (bij)gevoel ontmaskeren. Dat is dan ook precies een belangrijke functie van de Verlichting geweest.

Hermann Finsterlin - Das Glashaus, 1924

De bij dit artikel geplaatste illustraties zijn ideeën en voorstellen die ontwikkeld werden door het expressionisme van de jaren twintig. Zij markeren het feit dat een ieder die thans gedachten uitwerkt op het gebied van het organicisme, staat in een zeer lange traditie. Deze leidde speciaal in de eerste decennia van onze eeuw tot diepgaande beschouwingen op intellectueel gebied in het algemeen en tot extreme (architectonische) ontwerpen

van de discussies in verwante bladen, had Alberts een paar bezwaren inzake zijn artikel moeten voorhouden. Opdat er dieper gegraven zou worden; opdat een discours tot standkomt. Maar nee, de heren laten 't afweten; het discours interesseert hen blijkbaar niet. Ze doen niet mee aan de éducation permanente, maand in maand uit.

■ mystiek

Maar we zijn nog niet klaar met Alberts (en dus ook niet met De Architect); na de nu volgende markering van een ander bedenkelijk aspect zullen we een tweede getuige à charge oproepen als secundant van Le Roy. Alberts vat gebouw en stad op als 'levend wezen'. Accoord, voorzover hier in overdrachtelijke zin gesproken zou worden. Er is immers sprake van mutatieprocessen, verhuizen, verbouwen, afbraak, nieuwbouw, sanering, revalidatie. Weefsel dus. Maar de verkeerslichten in ons brein springen op oranje bij het lezen van de volgende tekst:

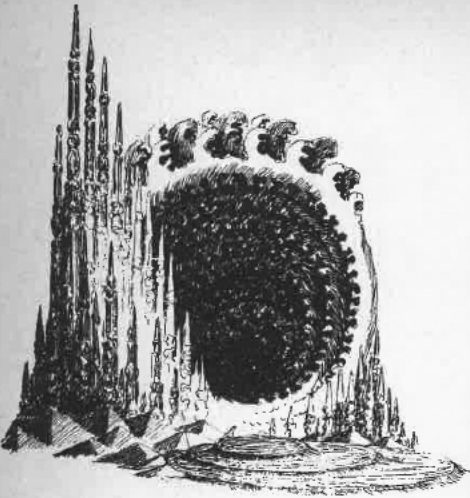
'Het merkwaardige feit doet zich voor dat wij organische architectuur en stedebeouw willen bedrijven en dat uitsluitend moeten verwezenlijken met dode materie. Toch is dat niet zo vreemd als we bedenken dat alle levende wezens in oorsprong ook zijn opgebouwd uit deze dode materie, maar dat we ze levend noemen omdat in deze dode materie iets gevaren is, wat wij Leven noemen. Een soort bewustzijn, sommigen noemen het een ziel. (...) Het betekent dus dat van ons als mensen een scheppende daad verwacht wordt', waarbij wij de materie uittillen boven haar levenloze vorm in een voor haar nieuwe vorm van bewustzijn'.

Welwel... Is dit nog een alsof-redenering of hebben we nu gewoon te maken met bezieldde ruimte, kortom met magie en mystiek? Alberts vindt dat een entree 'uitnodigend' kan werken, een hal 'omarmend', een kamer 'rustgevend', 'ingetogen' of 'bevrijdend'.

■ dionysische extase

Nu dan de aangekondigde tweede getuige: drs P.J.J. Pennart, van wie wij in Plan 3/

2 terzijde zij het schrijver dezes vergund in alle ootmoed de eenvoudige vraag te stellen: door wie eigenlijk?

H. Luchhardt - vormfantasie

1978 het artikel 'De ruimte praat niet uit zichzelf' publiceerden. Zijn analyse van het wereldraadsel liep uit op een driedeling: tabellariërs, visualisten en mystici. Speciaal de tabellariërs waren, vermoed als positivisten, het mikpunt in onze voorgaande beschouwing; we zullen het nu dus hebben over de mystici³.

Pennartz zegt dat mystici

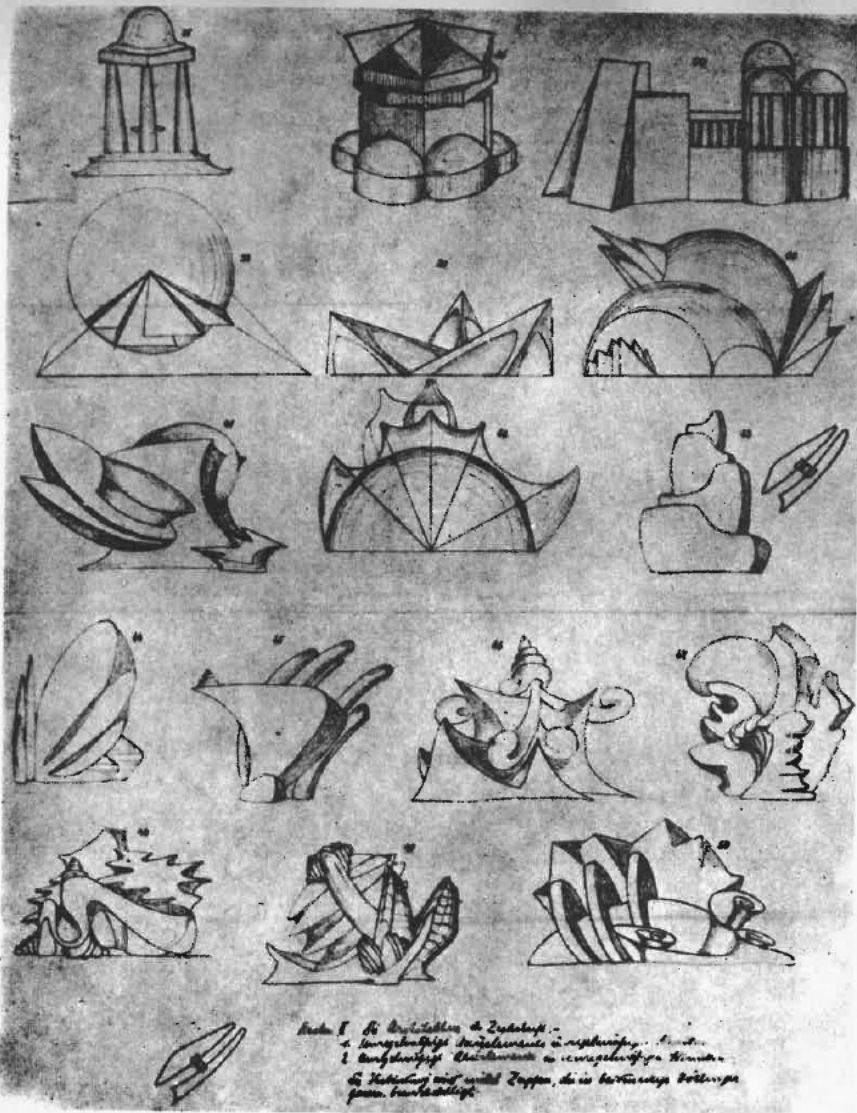
'spieken vanuit een Weltgefühl en vanuit een als het ware bovennatuurlijke harmonische eenheid tussen dingen en tussen mensen en dingen'. (...) Sommigen 'zijn te rade gegaan bij theosofische of antroposofische geschriften, weer anderen denken psycho-analytisch. Zij zien het uitreden van de woning als een herbeleving van het uitreden uit de baarmoeder bij de geboorte, het verblijven in de woning als een vredig en geborgen vertoeven in de moederlijke schoot. (...) Ik houd het er op dat men moet afstappen van het denken in mysteries, van het denken in opvattingen die men niet meer kritisch wil bekijken. (...) Het afstand nemen van het 'mystieke denken' betekent ook, dat de beleving van de omgeving als 'geborgen' of als 'mooi' niet primair afhankelijk is van die omgeving, maar allereerst van het subject dat zich in die omgeving bevindt'.

Op grond van het fenomenologisch denken zegt Pennartz dat de omgeving op zichzelf genomen, en dus ook de gebouwde omgeving, niets is, geen betekenis heeft. Dit heeft de consequentie

'dat de betekenis die de dingen hebben, die de gebouwde omgeving heeft en de invloed die er van uitgaat, letterlijk en figuurlijk afkomstig is van de mensen zelf, van de manier waarop zij in de situatie aanwezig zijn'.

Met andere woorden: een gebouw is niet 'ontogankelijk', 'onpersoonlijk', 'unheimisch', 'ormarmend', 'rustgevend' enz. Zulke gedachten dienen in eerste instantie verwezen te

3 de visualisten kunnen enerzijds met hun niet (altijd - zie noot 1) zo reële laboratoriumtrucs gerekend worden tot de secte der tabellariërs. Anderzijds hebben zij, gezien hun geloof in de kracht van de visuele verschijningsvorm der dingen (dus niet: een kracht achter de dingen) ook wat te maken met de mystici. Aldus de visualisten als aparte fractie wegdenerend blijft onze vertrouwde tweedeling over in (bv) positivisten en organici. Een onderscheid in tabellariërs en mystici kan in zoverre misleidend zijn, dat we - gezien de ruzie in de tempel - juist constateren dat de mysticus wel een organist is, maar de organist nog geen mysticus hoeft te zijn. Waarna we ook moeten vaststellen dat iedere positivist wel rationalist is, maar niet iedere rationalist positivist. Mysticisme en positivismisme zijn dus perversies van resp organisme en rationalisme.

Hermann Finsterlin - de architectuur van de toekomst, 1922
stijlenspel van het expressionisme

worden naar het rijk der fabelen van het determinisme, waarin vele architecten zo graag rondzwalen. En de C.G. Jung-specialisten onder de lezers zullen concluderen dat Alberts doet aan projectie, welk verschijnsel te maken heeft met participatie: de 'participation mystique' van de primitieve volkeren, wier ziel om zo te zeggen buiten henzelf (ek-statisch) bij of in de dingen is, zodat de mens deel heeft áán die dingen.

Voeg nu Alberts' verhaal over bewustzijn en ziel van de omgeving bij zijn standpunt inzake de gulden snede, dat ook wijst op een Logisch Principe, op Geest. Hierover zegt Pennartz soortgelijke dingen als Le Roy:

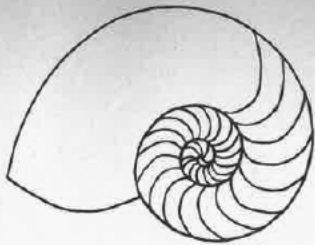
'Een vormgegeven ding is goed - en zal naar verondersteld wordt ook zo door de gebruiker worden ervaren - omdat het een 'goede' geometrische vorm heeft, omdat het op een 'natuurlijke' ordening van getallen berust'.

De beide getuigen komen tot dezelfde conclusie: Alberts is een mysticus, een gelovige, een sectariër. Hij kan misschien mooie gebouwen maken - we laten dat aspect buiten beschouwing - maar zodra hij moet overdragen wát hij denkt over zijn doen praet hij sec-

tarisch en is dus non-communicabel voor diegenen die niet tot zijn secte behoren (bv de rationalisten, die ongetwijfeld razend worden van zulke verhalen). Op grond van de afaristische overweging dat niets zo praktisch is als een goede theorie, en uitgaande van de gedachte dat zijn theorie niet praktisch is - althans niet aansluit op de praktijk - kan geconcludeerd worden dat Alberts' theorie slecht is.

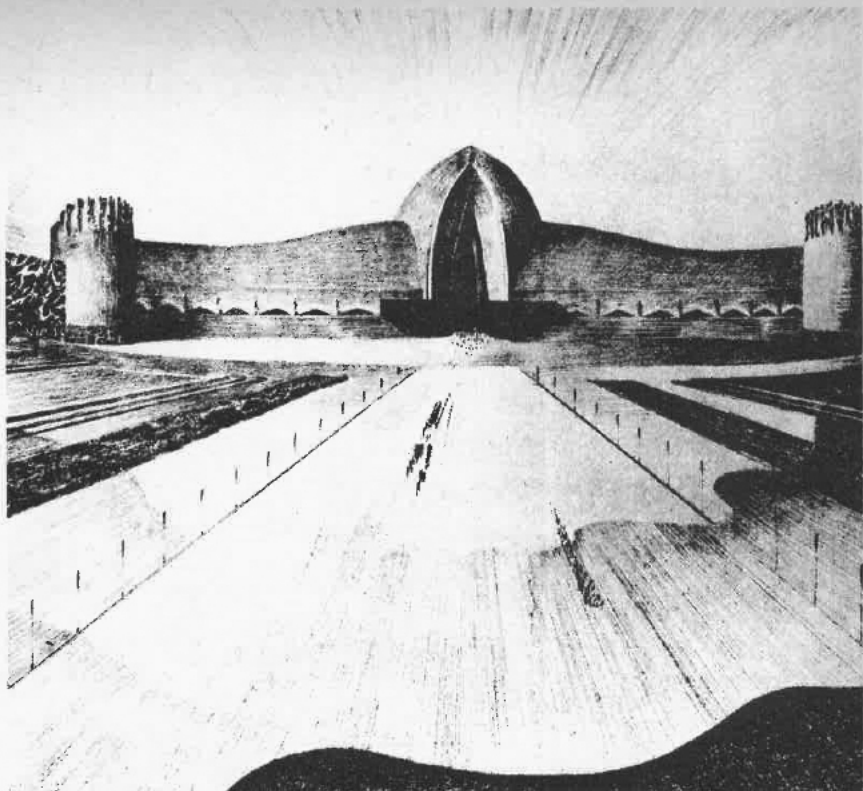
■ oren wassen

Dat is dan jammer. Maar het ergerlijke is dat dit - het zij herhaald - niet nodig geweest zou zijn als hij zich zou hebben laten opschrijven door zijn vakliteratuur, in dit geval Plan 3/1978, dat had kunnen werken als een démasqué. In elk geval kan vastgesteld worden dat een verhaal als dat van Alberts niet meer te verkopen is zonder confrontatie met een evaluatie van diameter tegenovergestelde beschouwingen in een ander blad. Dat heeft alwéer te maken met de kwaliteit van de meningsvorming waarover we in Plan 8/1978 enkele boekjes hebben opengedaan en waarop Plan 11 nu voortborduurde. Een van de twee: óf je geloofsovertuiging inslikken, óf de heren

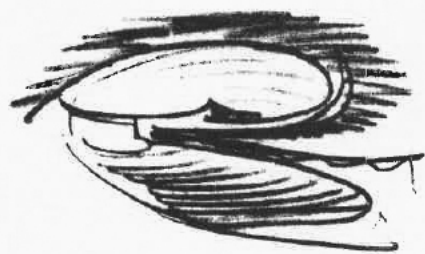

E.Mendelsohn - ontwerp 1919

het slakkehuis dat Alberts liet afdrucken in De Architect, is een oersymbool van het labyrint. Dit archetypische gegeven duidt op de reis van individu en gemeenschap naar het centrum, het Midden, waar rust gevonden wordt in het evenwicht der tegendelen. Sleutelbegrippen: nirwana, paradijs, kathedraal ('moederkerk'), waar de gezochte goddelijke instantie substantieel aanwezig wordt geacht. In de psychologie van C.G.Jung wordt de door deze symbolen gemarkeerde tocht naar het centrum vertaald als het zoeken naar het Zelf (waarvan oa God een symbool is), het evenwicht van tegendelen in de naar volwassenheid groeiende individu. Wat niet wegneemt dat het beeld ook staat voor een regressie in de baarmoeder, waar veiligheid heerst. In de architectonische traditie hangt dit zoeken naar rust samen met vluchten uit de chaos van de metropool etc. Duidelijk is dat organici in principe veelal een antistedelijke ideologie huldigen. Het nirwana-karakter van de (op z'n minst impliciete) Gemeenschaps-ideologie maakt de mysticus nu ook nog eens tot positivist, omdat cq voorzover men meent dat de wetmatigheden van een organisch proces zich onafhankelijk van het heersende politieke of maatschappelijke systeem voltrekken. Of eigenlijk moeten we zeggen: een omgekeerde positivist. Want waar de positivist het houdt op de geldigheid van $1+1=2$ en slechts de 'objectief' waarneembare feiten verdisconteert, doet de mysticus het tegenovergestelde: persoonlijke subjectiviteit voor de enige, althans de ware werkelijkheid houden. De overeenkomst is in elk geval dat slechts bepaalde aspecten tot gelding gebracht worden terwijl andere buiten de deur blijven.

H.Th.Wijdeveld - ontwerp volktheater, Vondelpark Amsterdam, 1919/20

E.Mendelsohn - schets voor bioscoopzaal te Berlijn, 1926

E.Mendelsohn - trappenhuis IG Metall Berlijn, 1929/30

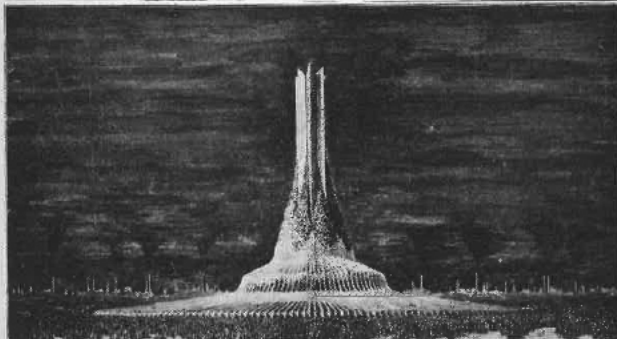
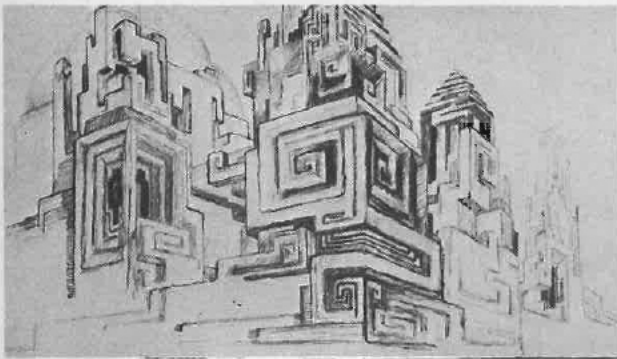

de stad Jericho als een labyrint

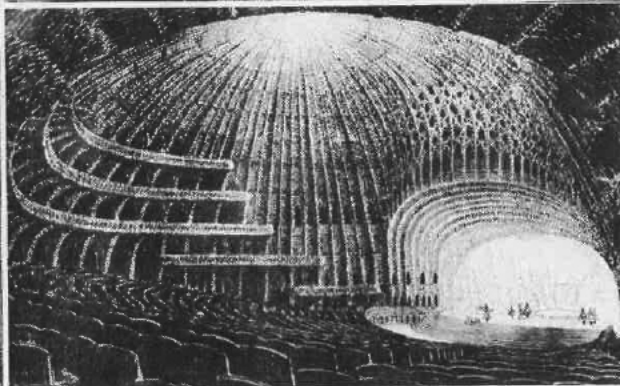
Le Roy en Pennartz met redenen omkleed de oren wassen. En het blad dat deze onvoldragen 'filosofie' opnam...

Tja heren, zo komen we niet tot wat u zegt te willen: confrontatie op niveau. In de eerste plaats wist u alles van Pennartz' verhaal. Dit was immers een bijdrage -en volgens ons de enige werkelijk belangwekkende- van het symposium in Twente (februari 1977), waarvan u zelf een kaleidoscopisch verslag hebt gemaakt in april 1977. U weet wel, het symposium naar aanleiding waarvan u ons in De Architect 6/1978 onder de titel 'Educatie uit de gratie' meende te moeten kapittelen omdat wij het niet goed zouden hebben gedaan. Bent u uw eigen verslag vergeten, of zou het probleem iets te maken hebben met onze opvatting -uiteengezet onder de titel 'Kwaliteit van de meningsvorming'- dat verslaggeven een voor vakbladen oneigenlijke zaak is? Wij citeren De Architect 4/1977, blz 60: 'De vakjes die Pennartz creëerde zijn echter hier en daar nogal aanvechtbaar. Op zichzelf is dat niet erg bezwaarlijk, omdat je er verder toch weinig mee kan doen'. Vechten zien we het verslaggeverige blad

vervolgens niet doen. En wie is 'je'? Wij kunnen er blijkens het voorgaande wél wat mee. Weet De Architect eigenlijk wel waarover hij praat? Zo'n uitspraak wijst in elk geval in de richting van het blinde paard. Evenals de opmerking over fenomenologen: 'een categorie van mensen die de zaken vooral niet geïsoleerd bekijken'. Dit is van het niveau van de kleuterleidster die tijdens de opleiding desgevraagd tot de volgende definiëring kwam: 'Een medicus is iemand die zijn kennis uit de media haalt'. Ze schreef het nog op ook. Zo kan het wel weer. De Architect wordt bedankt voor zijn bijdrage aan het debat in Nederland.⁴

W.Lueckhardt - Denkmal der Arbeit

H.Poelzig - ontwerp voor Festspielhaus Salzburg

■ beeldreportage

In de tweede plaats kunnen we nu iets zeggen over de vaste rubriek Beeldreportage, waarin Alberts figureert. De redactie van De Architect citeert Elsschots tekst 'tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren', en kondigt aan dat deze rubriek vanaf nu vooral gewijd zal zijn aan de droom en niet zozeer aan de praktische bezwaren.

Pennartz heeft als een van de mechanieken van de mystici gewezen op een psychoanalytische oriëntatie; het baarmoedersyndroom. Omdat Alberts' van de praxis losgeslagen theorie ook in deze richting wijst, hebben wij het gevoel dat deze droom niet gemeld had moeten worden in een blad voor architectuur, maar eerder op de sofa van de psychiater. Of is De Architect geen blad voor architectuur, maar inderdaad een periodiek voor het 'ontwerpbedrijf', dat zich bezighoudt met plannen in plaats van met architectuur in de zin van verbeelden?

Wat wij beschouwen als 'verbeelden' is in elk geval een vorm van denken die wél relatie heeft met de praxis.⁵

4 terwille van de volledigheid stellen we vast dat organisme en rationalisme zijn terug te voeren op bepaalde filosofische stromingen. Aangezien zulks al eerder expliciet aan de orde is geweest zullen we er nu niet nader op ingaan. Wat niet wegneemt dat het zeer aantrekkelijk is om -nu we niet Plan 10 gezien hebben- de rationalistische beschouwingen van Louis Kahn te plaatsen in de aloude lijn van het idealisme, van Kant tot Plato, en daarbij wat kritische vragen te stellen omdat dit idealisme slechts één kant van de medaille is en dus de halve waarheid bevat. De andere helft van die waarheid is dan het realisme. Aangezien accentuering van één der halve waarheden waarschijnlijk een hele leugen oplevert, moet je zien te komen tot een integratie van de twee. Hetgeen gedaan wordt door de fenomenologie. De vingers jeuken dus, maar we volstaan met de verwijzing naar Plan 1/1971: 'Kleine filosofie van de beroepsuitoefening'. Misschien kan De Architect dan alsnog iets doen met de aanrechtbaar geachte, zij het door haar niet aangevochten 'vakjes' van Pennartz. En niet langer als blind paard door de porceleinkast hobbelen.

■ politieke consequenties

Tot zover enkele problemen over ontwerp(ers)filosofie of wat daarvoor doorgaat. De moeilijkheden zijn evenwel nog niet ten einde, want Alberts heeft ook in andere zin de neiging buiten zijn oevers te treden: hij wil aan zijn sectarische overwegingen in politiek opzicht relevante consequenties verbinden. Dit kan gemarkeerd worden met het volgende citaat:

'Werkelijk organische architectuur is er alleen dan, wanneer het in harmonie is met de totaliteit, want door een beperking op de ene plaats is een uitbouw elders mogelijk. Het gaat erom zich organisch in de totale maatschappijstructuur te vinden'. Nu wordt het griezelig.

Met de op harmonie gerichte Gemeinschafts-ideologie hebben we (oa) in Plan 6/1978 al afgerekend. De vraag moet gesteld worden of de maatschappij, de samenleving, beter af is met harmonie dan met conflict. Hoe dynamisch zal een maatschappij zijn die 'aangekleed' wordt door een architectuur die dynamiek zegt te zijn of beoogt, terwijl ze in wezen het statische van een baarmoederlijke veiligheid vertegenwoordigt? Deze vraag leidt tot de gedachte dat de geboorte van organische architectuur tegelijk wel eens haar sterven zou kunnen zijn, en dan niet in de

5 dramatisch is een dergelijke conclusie overigens niet, zo stelden wij al in de beschouwing over 'Kwaliteit van de meningsvorming'. Deze slotsom staat immers in dienst van de natuurlijke verdeling van de markt. Wij bedoelen slechts vast te stellen dat bladen als De Architect zich niet moeten bezighouden met onderwerpen die enig dieper graafwerk vergen, terwijl zij daartoe niet in staat blijken te zijn en/of omdat de gekozen methodiek (de journalistieke aanpak, het verslag) zulks niet toelaat. Het ware nuttig dat zij dan ook pretenties in die richting laten vallen, zich afficheerden als wat zij zijn en daar expliciet naar handelden: informatiebron voor het (ontwerp)bedrijf. In die zin zal er ook geen sprake (hoeven te) zijn van concurrentie; Plan (bv) en De Architect (bv) zijn complementair.

door Alberts bedoelde zin van groei naar volwassenheid door sterkte heen naar ouderdom enz - de kringloop van passieve en actieve cultuur. Nee, gewoon een vroege dood door (kinder)verlamming.

Gesteld dat de passieve cultuur volgens de voorspelling van Alberts en ook overeenkomstig de door Le Roy genoemde wetmatigheid zal gaan heersen en dus per definitie actieve cultuur wordt, komen we dan via (de dan 'actieve') organische architectuur weer terecht in Gemeinschaft, en in dictatuur van sectariërs, religie, kerk?

't Is met die expressionisten altijd al wat moeilijk geweest. De ideologie van een Bruno Taut bv (door Cornelis van de Ven in Plan 10/1977 in één adem met de anthroposoof Rudolf Steiner utopisch expressionist genoemd) wordt volgens F. Dal Co gemarkeerd door kleine geïntegreerde gemeenschappen; terugkeren naar een situatie waarin de gemeenschap, de Gemeinschaft dus, de betekenis van de industriële productie niet kent; terugkeren naar een natuurlijk gevoelsleven en religieuze beleving; het laten verdwijnen van de stedelijke omgeving. Het symbool van de organische gemeenschap is de kathedraal. Het omslag van het Bauhausprogramma van 1919 was... een kathedraal. Al tijd aardig om zo iets te memoreren in een beschouwing over een tempel en haar tram-melant, waarin de theorie van een architect aan de orde komt die ook nog eens expliciet over het 'midden' praat.

Het Bauhaus was in zijn eerste jaren vergeven van religieus sentiment, van J. Itten (die een monnikale Bauhauskleding ontwierp) tot en met W. Gropius...⁶

In de organische architectuur gaat het om harmonie, alomvattendheid, bol, cirkel, waarin tegenstellingen zijn opgeheven of althans geacht worden opgeheven te zijn! Met andere

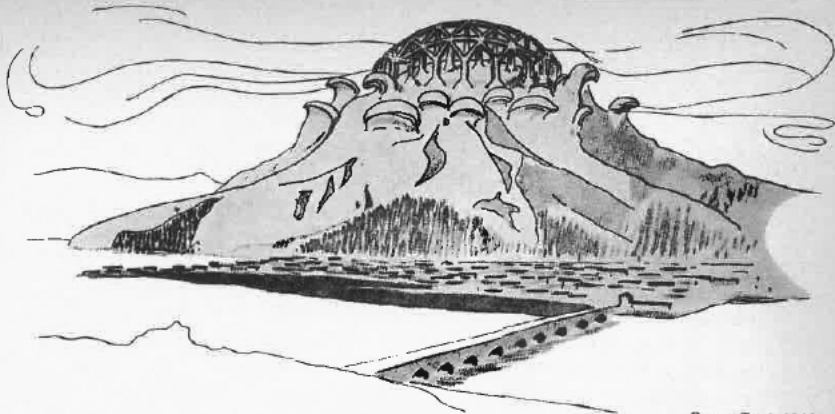
H.Scharoun - Kultbaut

Adolf Behne tegenover Hans Scharoun:
*'Je vergeet één ding: een gebouw
zou organisch moeten zijn, maar
nooit een organisme in de zin van de
levende natuur – omdat het dat niet
kan zijn.'*

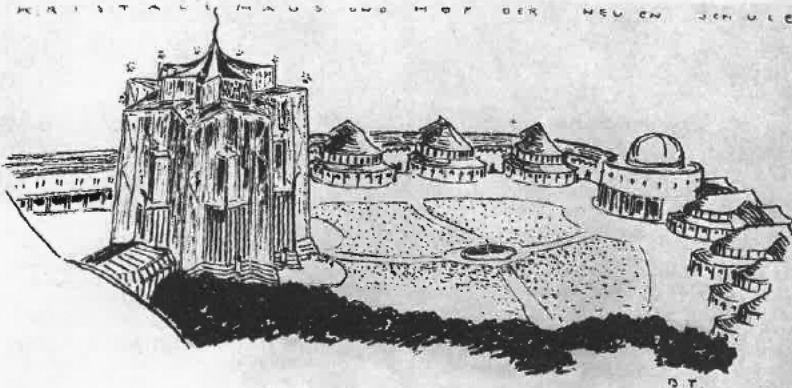
Ton Alberts - centrum Meerzicht Zoetermeer, 1977

6 zie F. Dal Co – 'De mythe van de moderne architectuur – het Bauhaus als vlucht uit het kapitalisme', Wonen-TA/BK 23/1977. Deze belangwekkende bijdrage van Dal Co aan het debat kreeg overigens een merkwaardig vervolg: Wonen-TA/BK 6/1978 was gewijd aan spontane architectuur ('Van dak-kapel tot droomkasteel'), een bonte verzameling projecten en objecten – rijp en groen. Allemaal erg aardig natuurlijk, maar een wat meer systematische en minder bonte benadering zou nuttig geweest zijn om 'vervuiling' van de begripsvorming te voorkomen. Daarnaast valt op dat de spontane architectuur niet is doorgelicht op zijn organische (of expressionistische) tendens en deszelfs impliciete betekenis in cultureel en/of politiek opzicht. Het verhaal van Dal Co zou in dit opzicht een goed uitgangspunt geweest zijn. Een blad dat de door hemzelf begonnen lijn niet doortrekt en dus zijn eigen continuïteit niet bewaakt, loopt het gevaar een verwijt van eclecticisme te horen te krijgen.

Bruno Taut, 1918

KRISTALLINHAUS UND HOF DER NEUEN SCHULE

B.T.

woorden: organische architectuur is totaliserend en niet vrij van corporatistische sentimenten. En omdat de tegenstellingen zijn weggemasseerd (zodat de 'Verlust der Mitte' van de moderne maatschappij is ongedaan gemaakt) is deze ideologie altijd beschikbaar voor welke macht dan ook.

Trouwens, we weten dat de gevoeligheden van het expressionisme van de jaren twintig (geestelijke wedergeboorte, zuivere mensen, De Mens) maar al te gemakkelijk konden leiden tot de nazistische exploitatie van Blut und Boden (zie Plan 8/1978, blz 14 en 18). We herhalen derhalve de vraag uit de beschouwing over Wageningen (tweede ronde): waar liggen de grenzen?

Wat dat betreft hebben we trouwens ook nog wel een appeltje te schillen met Le Roy: hij houdt zich in geschrift en levenswandel altijd verre van het politieke gewriemel, maar het is de vraag of hij kan ontkomen aan een bezwaar dat zijn beschouwingen in essentie niet geringe politieke implicaties hebben. Hij bedient zich tenslotte ook al van erkend conservatieve katholieke auteurs als Bergson en Chesterton.

Het is voorlopig gewoon maar een prikkelend vraagje, een schotje voor de boeg, maar misschien moeten we maar eens een paar orthodoxe marxisten laten onderzoeken of de geloofsbrieven van Alberts en Le Roy wel kloppen.

Nee heren, wees niet bang voorzover u 'Wageningen (tweede ronde) hebt gelezen; we komen niet zelf met onze vriendjes van de Rote Armee Fraktion.

L. Feininger - omslag Bauhausprogramma, 1919